

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Лора Христова Георгиева, дм
Катедра по социална медицина и организация на здравеопазването,
Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“ – гр. Варна

Относно: Дисертационен труд на **Светлана Йоргова Радева** за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ в област на висшето образование 7. Здравеопазване и спорт; професионално направление 7.4. Обществено здраве; специалност „Управление на общественото здраве“ на тема: **„Професионална адаптация на медицинския персонал в болничната акушеро-гинекологична помощ“**.

Със заповед №Р-109-243/09.07.2020 г. на Ректора на Медицински университет - Варна съм избрана за член на Научното жури, а с Протокол №1/20.07.2020 г. от първо заседание на Научното жури съм определена да изготвя становище.

По процедурата: Светлана Йоргова Радева е зачислена като докторант на самостоятелна подготовка към Катедрата по социална медицина и организация на здравеопазването при Медицински университет – Варна със заповед на Ректора №Р-109-147/12.03.2018 г. Положила е успешно изпит за докторантски минимум. На основание решение на катедрения съвет относно готовността за публична защита и решение на ФС на Факултета по обществено здравеопазване (Протокол №152/26.06.2020 г.), със заповед Р-109-243/09.07.2020 г. на Ректора на МУ-Варна е отчислена с право на защита. Изпълнени са всички изисквания на ЗРАСРБ, Правилника за прилагане на закона и ПРАС на МУ-Варна.

Данни за докторанта: Светлана Йоргова Радева е родена в гр. Силистра. Завършва с отличен успех Природо-математическа гимназия „Св. Климент Охридски“ с профил Биология в родния си град. Дипломира се като акушерка в Медицински колеж – Варна като първенец на випуска. Получава последователно бакалавърска (2013 г.) и магистърска степени (2014 г.) по Здравен мениджмънт отново като първенец, и магистърска степен по Управление на здравните грижи (2017 г.) с отличие в Медицински университет - Варна. Дипломната ѝ работа от последната магистратура, на която аз бях научен ръководител, спечели първа награда в конкурса на Община Варна за най-добра дипломна работа в област Хуманитарни науки.

Светлана Радева непрекъснато поддържа своето високо професионално ниво с участие в курсове за следдипломно обучение, семинари, национални и международни конференции. От 2017 г. е специализант по „Медицинска информатика и здравен мениджмънт“. Била е доброволец към НПО „SOS – семейства в риск“, участник в Общинска програма за профилактика на женското здраве и т.н. Членува в Европейската асоциация по обществено здраве, Българското научно дружество по обществено здраве, Националната асоциация на професионалистите по здравни грижи. Ползва английски и руски език. Дългогодишната акушерска практика, в съчетание с личния управленския опит като главна акушерка в СБАГАЛ „Проф. д-р Д. Стаматов“ – Варна, както и придобитите управленски специалности, са солидна база за разработването на настоящия дисертационния труд.

Актуалност на темата на дисертационния труд: Адаптацията към професионалните задължения и естеството на работното място е съществено условие за

качеството на упражнявания труд, доброто функционирането на организацията, удовлетвореността както на самия професионалист, така и на потребителите.

Важно е да се подчертае, че адаптация не означава просто първоначално приспособяване. Това е непрекъснат процес, особено при динамично променящи се условия, поради което истинското предизвикателство е ежедневната адаптация. Медицинските професии са свързани с неспирно поддържане и повишаване на квалификацията съобразно напредъка на науката и технологичните иновации, а кариерното развитие на всеки професионалист протича в постоянно адаптиране към нарастващите изисквания на работната среда и очакванията на пациентите.

Темата на дисертационния труд е изключително актуална, защото болничният сектор е високоспециализирана, ежедневно изискваща и развиваща се среда. Успешната първоначална и последваща текуща адаптация на медицински персонал е предпоставка за привличане и задържане на различните категории специалисти, за да се компенсира кадровият дефицит и се гарантира адекватно функциониране на системата на здравеопазване, призвана да защити най-важното – живота и здравето на пациентите.

Общо описание на дисертационния труд: Дисертационният труд е написан на 196 стандартни страници и съдържа следните основни елементи: Въведение; Литературен обзор; Цел, задачи, материал и методи; Резултати и обсъждане; Управленски подходи за адаптация; Изводи и препоръки; Заключение; Приложения; Използвана литература. Онагледен е с 53 фигури, 16 таблици и 5 приложения. Библиографският списък включва 183 източника, от които 118 на кирилица (български и руски език) и 65 на латиница (английски език).

Литературният обзор е структуриран в девет раздела. Представена е същността на болничната акушеро-гинекологична помощ, професионалните категории медицински персонал с техните основни характеристики, квалификация, следдипломно обучение, извършвани дейности и отговорности, кадрова осигуреност.

Изключително подробно и изчерпателно са разгледани аспектите на мотивацията, множеството мотивационни модели с техните специфични особености и способности.

Теоретичният анализ на адаптацията обхваща широк спектър – класически постановки за стреса като общ адаптационен синдром, систематизация на разнообразни копинг стратегии, специфични стратегии за адаптация в различни сфери, включително при упражняването на медицински труд.

Изхождайки от презумпцията, че адаптацията на работното място се потенциира от усвоените знания и умения още при овладяването на една професия, подобаващо място е отделено на адаптацията на студентите към академичното обучение.

Подробно е анализиран процесът на приспособяване на персонала към условията на трудовата среда, систематизирани са поведенчески стратегии и съвременни адаптационни модели. Анализирани са детерминантите на професионалната реализация и нейното управление като елементи на постоянното приспособяване и разгръщане на пълния трудов потенциал.

Обзорът завършва с обобщаващи изводи, които обосновават необходимостта от задълбочен научен анализ на поставения проблем.

Заслужава адмирации умението на докторантката да запази фокуса върху конкретния поставен научен проблем, без да се отвлича в изобилието от публикации, насочени общо към акушерските грижи, но незасягащи адаптацията на медицинския персонал. Извършена е огромна работа по проучване, отсяване и целенасочено систематизиране на информацията в теоретични постановки, оформящи фундамента на докторската теза.

Целта на дисертационния труд и свързаните с нея **седем задачи** са точно и ясно формулирани. Поставени се и **пет работни хипотези**, които в хода на дисертационния труд са успешно доказани.

Методологията е адекватно подбрана за изпълнението на целта и задачите и включва документален, социологически, статистически методи и SWOT анализ.

Адаптацията на болничния медицински персонал е проучена сред две групи респонденти: 141 лекари (с призната специалност и специализанти) и 173 акушерки, работещи в акушеро-гинекологични структури в пет болници (една специализирана и четири многопрофилни) в градовете Варна, Плевен, Велико Търново и Тутракан.

Адаптацията на обучаващите се е проучена сред 136 студенти от III и IV курс по специалност „Акушерка” в градовете Варна, Сливен и Плевен. Избрани са последните два курса на обучение, защото студентите вече са опознали същината на акушерската професия и адаптирането към клиничните бази може да се разглежда като предварителна адаптация към реално упражняване на професията.

Разработени са три отделни анкетни карти за всяка група респонденти: лекари, акушерки, студенти. Основните теми, включени във въпросниците за практикуващия медицинския персонал, са в следните направления: мотивиран избор на професия и работно място; нагласи за практикуване на професията в лечебни заведения за болнична помощ; процес на начална адаптация към работата в болнични условия; ежедневна адаптация; удовлетвореност от професията и кариерното развитие. Въпросникът за студентите акцентира на адаптацията към клиничните бази за практическо обучение; дейностите, които студентите в последните курсове могат да извършват самостоятелно; нагласите за бъдеща кариера в болничната акушеро-гинекологична помощ. Въпросите в анкетните карти са структурирани, полуструктурирани и отворени, което дава свобода за изказване на мнения и обогатяване на получените данни. Прави впечатление специфичността и изчерпателността на структурираните отговори, което е резултат от задълбочения професионален поглед на докторантката по проучваните проблеми. Например, в рамките само на един въпрос са синтезирани 22 специфични дейности в табличен вид, за които студентите трябва да самооценят способността си да ги извършват самостоятелно – това придава краткост и прегледност на анкетната карта, но увеличава неимоверно много получената и впоследствие обработена информация.

Всички анкетни карти са представени в пълен вид като приложения в отделен раздел на дисертационния труд.

Статистическа обработка на данните е направена с помощта на програма SPSS v. 19.0. Приложена е дескриптивна статистика, непараметричен анализ – критерий χ^2 на Pearson, корелационен анализ – рангова корелация на Spearman. Резултатите са подходящо онагледени с кръгово-секторни и стълбовидни диаграми.

Резултатите от проучването са представени и обсъдени в четири раздела: за лекари; за акушерки; за студенти; собствено наблюдение върху адаптацията на акушерки с възникнали проблеми и приложени решения.

Демографската характеристика на обхванатите в проучването лекари показва, че близо една трета от тях са във възрастовата група 56-60 години (27,65%), следвани от тези над 61 години (19,86%), което е индикация за опитност, но и застаряване на лекарския персонал. Повече от половината (54,61%) съобщават за различни типове трудности при първоначалната им адаптация към болничната среда - предимно организационни, комуникационни, натоваарване с огромна документация. Според 9,22% приемствеността между поколенията не е достатъчна, което затруднява адаптацията, но болшинството от анкетираните съобщават, че са въвеждани в трудовия процес от

екипите, с които работят. Ежедневната адаптация зависи от мотивацията за справяне с възникващите предизвикателства. Мотивацията е оценена от две противоположни страни - както позитивно мотивиращи фактори, така и негативно влияещи. Сред демотиваторите, които затрудняват ежедневната адаптация, се открояват фактори като ролева неяснота, конфликти поради недостатъчното дискутиране на поставените задачи, конфликти с пациенти, променяща се нормативна уредба, включително наредбата за придобиване на специалност. Резултатите показват известна професионална неудовлетвореност, която понижава мотивацията за активна дейност и кариерно развитие у част от младите лекари (при 18 от 28 лекари специализанти), което те обясняват с недостатъчните възможности за хирургична дейност. Неблагополучията в адаптацията са причина за реално или потенциално (като нагласа) текучество.

Сред обхванатите в проучването акушерки най-голям е относителният дял на възрастовата група 46-50 г., следвани от групите 51-55 г. и 56-60 г., което отново илюстрира наболелия проблем с дефицита на нови кадри. Предварителните очаквания за работното място не са се припокрили с реалността при над една трета от анкетираните. Първоначалната адаптация при повече от половината се е осъществила с помощта на екипа, в който новопостъпилният служител е включен в работния график, само 24,28% са се справили самостоятелно, а 6,93% с помощта на пряк наставник. Въпреки отзивчивостта на колегите си, част от акушерките все още не се чувстват напълно приети от трудовия колектив. Ежедневната адаптация към динамичната работна среда се осъществява главно със съвместните усилия на екипа по график (39,88%), с помощта на главната и старшата акушерка (15,03%), с помощ от лекарите (9,25%) или самостоятелно, без статистически значима разлика в резултатите между различните възрастови групи. Недостигът на персонал води до възлагане на повече задължения на наличните служители, което води до свръхнатовареност, увеличава напрежението и нарушава адаптивността. С напредване на възрастта на акушерките намалява тяхната адаптивност към изискванията на пациентите. Респондентите изразяват мнение, че непрекъснатите нормативни промени превръщат оказването на акушерските грижи в администриране на дейности и остава все по-малко време за общуване с пациентите, рутинна и спокойна работа. Относно участието в адаптационния процес на нови колеги 35,26% считат, че това би трябвало да се извършва срещу допълнително заплащане. Желание да предадат своя опит имат предимно по-старшите възрастови групи.

Проучването сред студентите по специалност „Акушерка“ показва, че като цяло адаптацията към базите за клинична практика е добра. Като основни проблеми по време на практиката изпъкват неясно поставените задачи (90,4%) и липсата на обратна връзка от страна на дежурния медицински персонал (86,0%). Стажант акушерките са по-уверени при изпълнение на някои специфични дейности в края на държавния стаж в сравнение с трети курс, но и по-критични по отношение на провежданата клинична практика. Самооценката на самите студенти по признака „самостоятелност“ не е висока. Като естествен резултат от последното, болшинството от тях преценяват, че ще имат нужда от наставник при започване на работа. В свободни отговори студентите дават множество полезни предложения за оптимизиране на практическото обучение, като условие за безпроблемно адаптиране в бъдещата им професионална реализация.

Интерес представлява анализът на собствения управленски опит с новоназначени акушерки, който разкрива трудно адаптиране поради недостатъчни практически умения дори след ротация в различни работни сектори.

В отделна глава са представени управленски подходи за адаптация и са разработени практически планове за повишаване на трудовата мотивация на служителите и за приспособяването им към работната среда. Разработен е детайлен

практически план за адаптация на студентите от специалност „Акушерка” към условията на работа в болничните структури.

Изводите произтичат логично от цялостната разработка, съответстват напълно на поставените цел и задачи, и доказват работните хипотези. **Препоръките** са конкретно формулирани, обосновани и практически осъществими.

Приносният характер на дисертационния труд е безспорен. За първи път в страната е проучена професионалната адаптация на различните категории медицински персонал в болничната акушеро-гинекологична помощ. Задълбоченият теоретичен анализ на аспектите на адаптацията представлява обширна база за формиране и моделиране на управленски решения. Изведените конкретни проблеми в адаптацията на медицинския персонал и на студентите в клиничните бази, в съчетание с предложените решения и разработени планове за адаптация, са сериозен практически принос.

Авторефератът представя синтезирано основните елементи на дисертацията.

Във връзка с дисертационния труд са представени **четири статии**, две от които международни, както и участие с доклад на научна конференция.

Заклучение: Дисертационният труд е посветен на много актуален и непроучван проблем, с ясно поставени цел и задачи, мащабна изследователска работа и натрупан богат доказателствен материал. Приносите са както с теоретично-познавателен, така и с изразен практически характер с висок потенциал за полезно приложение. Това ми дава основание да дам положителна оценка и да предложа на членовете на уважаемото Научно жури на Светлана Йоргова Радева да бъде присъдена образователна и научна степен „доктор“ по научната специалност „Управление на общественото здраве“.

05.09.2020 г.
гр. Варна

Член на Научното жури:

/проф. д-р Л. Георгиева, дм/